

5789 143076786

Frågorna om krigskontribution och lantförsvar på konventet i Riga år 1700

av

N i g o l a s L o o n e.

Till belysning av det nordiska krigets stora problem kunna också de mindre specialundersökningarna lämna värdefulla bidrag. De rymmas vid sidan av framställningar, som ge det väsentliga, och kunna av och till vara behjälpliga, när det gäller att åstadkomma en synes och en värdering av händelseförloppet. Dessa mindre uppsatser äro till och med ofta särskilt gynnade av omständigheterna, ty för deras begränsade omfång erbjuder sig vanligen enhetligt material, och vad valet av tema beträffar, så kan man här snarare klaga över ett för stort än ett för litet urval, då mängden av obearbetade arkivalier ännu är mycket stor i arkiven.

Konventet i Riga i juni och juli 1700 är en medelpunkt, omkring vilken gruppera sig en rad intressanta detaljspörsmål, t. ex. om hur ständerna förhöll sig till landets försvarsfråga, om provianteringen av Vellingks armé, om Patkulproblemet m. m. sådant. Alla dessa frågor förtjäna i och för sig en detaljerad behandling och kunna lämna värdefulla bidrag till kändedomen om det stora nordiska krigets första år och till Livlands historia i allmänhet. Hittills fattas emellertid ännu det därtill nödiga förarbetet: en allmän överblick av konventet. Som dithörande källor ha hittills tjänat Kelchs krönika (Continuation) och den av Schirren utgivna samlingen "Die Recessé der livländischen Landtage aus den Jahren 1681 bis 1711" (Dorpat 1865), innehållande konventets recess. Däremot ha hittills för offentligheten varit otillgängliga generalguvernementets specialacta "Protocolum cum Actis in Conventu Universali Livoniae Nobilitatis et ordinum de A. 1700", vilka på sin tid från generalguvernören Erik Dahlbergs kansli inkommit i Wendens ekonomiförvaltnings arkiv och därifrån slutligen på olika vägar hamnat i estländska ridderskapsarkivet, varest arkivarien P. v. d. Osten-Sacken sönderstyckat dem i särskilda dokument. Hans företrädare baron Harald Toll hade hittat handlingarna bland de ännu oordnade samlingarna och gjort några försök till deras bearbetning, såsom

några kvarvarande uppteckningar och register visa. Varför arbetet ej slutförts, är ej bekant. Numera befinna sig handlingarna i fråga i estniska statliga centralarkivet.

Konventet i Riga har hittills ofta varit föremål för behandling, dock endast vad angår den del därav, som berör adelns och staden Rigas offentliga avståndstagande från Johan Reinhold Patkul. I föreliggande uppsats har denna fråga helt lämnats åsido — förf. har redan på annat ställe närmare sysslat därmed¹⁾ —, och till behandling upptas blott problemen om lantförsvaret och kontributionen.

Ehuru som sagt konventet i Riga egentligen bara är känt på grund av Patkulfrågan, voro grunderna för dess tillkomst att söka på helt annat håll.

Sachsarnas oväntade angrepp på Riga ställde generalguvernören Dahlberg jämte de omedelbara försvarsproblemen snart också inför frågan om härens proviantering. Den lilla garnisonen i Riga kunde naturligtvis inte tränga fienden ut ur landet, utan härtill hade konungen utsett en större här från Finland under ledning av general Vellingk. Därvid meddelades generalguvernören av konungen, att provianteringen och försörjningen av den från Finland ankommande hären skulle ske genom de baltiska provinserna²⁾. Detsamma meddelades general Otto Vellingk, som så snart han ankommit till Riga, upprepade gånger vände sig till Dahlberg med begäran om pengar och proviant för härens underhåll. Med de till hans förfogande stående medlen kunde Dahlberg ej uppfylla denna fordran, i synnerhet då Vellingk började framlägga på längre sikt beräknade provianteringsplaner och anförde, att arméns vidaremarsch vore en omöjlighet före deras utförande.

I betraktande av dessa fordringar beslöt Dahlberg att till den 16 juni 1700 genom ett patent sammankalla ridderskapet och adeln, prästerskapets representanter och ombud för de större och mindre städerna — Riga, Tartu (Dorpat), Pärnu (Pernau), Cēsis (Wenden), Valmiera (Wolmar), Limbaži (Lemsal), Viljandi (Fellin), och Valga (Walk)³⁾. Kungörelsen om konventets inkallande bekantgjordes den 2 maj 1700⁴⁾.

Fastän konventets sammankallande gått utomordentligt snabbt för sig, fordrade Vellingk genast en kontribution för arméns underhåll under de första tvenne månaderna. Hären bestod redan då av 18000 man utom de regementen och skvadroner, som

1) N. T r e u m u t h: Patkuli küsimus Riia konvendil 1700. a. juuni- ja juulikuus. (Ajalooline Ajakiri VI, 1927, s. 129—144, 185—204).

2) LRKkA (Livländska generalguvernörsarkivet från svenska tiden) V: 24, Karl XII till Dahlberg, Stockholm den 15. 5. 1700.

3) ERüA (Estländska ridderskapets arkiv) 4975, "Protocollum Conventus Provincialis generalis omnium ordinum Livoniae ad 16 Junii Rigae convocatorium A. 1700".

4) C. S c h i r r e n: Die Recesse der livländischen Landtage aus den Jahren 1681 bis 1711 (Dorpat, 1865), s. 260.

ännu befunno sig på marsch eller skulle formeras här och där i landet. För att efterkomma generalens fordringar lät Dahlberg utgå en ny befallning och begärde av varje revisionsshake i Livland $17\frac{5}{6}$ riksdalers silvermynt, 3 lof råg och två lof havre, vilket senare skulle avräknas från de kungliga arrendatorernas arrenden och dras ifrån de andra adliga godsägarnas statier och övriga offentliga prestationer. Den begärda kontributionen skulle ännu före konventets början under de tre första veckorna avlämnas i räntekammaren mot kvitto ⁵⁾).

Till konventets början blev också budgeten för de närmaste två månaderna färdig, utarbetad genom P. Paliche på grundval av Vellingks förordning. Jämte de omedelbara utgifterna i pengar och proviant förutsågos här även andra fordringar. Så begärdes för 214 kompanier 500 lastvagnar och för varje vagn dessutom två hästar och en knekt. Såsom reguljär kontribution för en månad begärdes 92516 daler och 9 öre och 6096 $\frac{1}{4}$ tunnor spannmål. Det var också beräknat vad och hur mycket på ett ungefär, som skulle behövas för arméns underhåll under de två månaderna, varvid även utgifterna för lastvagnar, tält o. a. dylikt medräknades. Inalles uppgingo kraven för två månader i reda pengar till 290849 daler, 18 öre silvermynt och 12192 $\frac{1}{2}$ tunnor spannmål ⁶⁾).

Redan av denna kalkyl förstår man, att Vellingk för sina planers genomförande begärde betydligt mer pengar än spannmål. Just det sistnämnda förskaffade honom Dahlberg i tillfredsställande kvantitet, men så mycket oroligare begärde Vellingk pengar, vilket slutligen åstadkom en viss spänning i förhållandet mellan honom och Dahlberg.

Under tiden närmade sig dagen för konventets sammanträde. För att genomföra sina fordringar och hålla god ordning på församlingen lät Dahlberg registrera alla deputerade och ta löfte av var och en att inte i förtid lämna konventet ⁷⁾). Konventet församlade sig under några dagar, och först den 18 juni kunde ridderskapets sekreterare inlämna förteckningen på de deputerade till slottet. Då man emellertid ännu inte funnit någon passande kandidat till ledare för konventet, väntade man med utnämmande av denne till följande dag ⁸⁾). Varför sedan slutligen direktoriet uppdrogs åt lantrådet baron Leonhard Gustav Budberg, har hittills inte blivit tillräckligt klarlagt ⁹⁾). Konventets nu funna andra protokoll, vilket förts av statssekreteraren M. v. Segebade i generalguvernörens kansli, skänker oss ny inblick i den förevarande frågan. Därav framgår, att flera personer varit påtänkta såsom kandidater till ledarskapet för konventet;

5) ERüA 4977, Dahlbergs plakat av den 28. 5. 1700.

6) ERüA 4985, P. Paliches överslag av den 16. 6. 1700.

7) ERüA 4978, kopia av Dahlbergs förordning av d. 16. 6. 1700.

8) ERüA 4975, "Protocollum Conventus Provincialis etc. A. 1700"

9) N. T r e u m u t h, op. cit., s. 139—142.

men emedan av dessa överstelöjtnant Bellingshausen icke var till stades, överstelöjtnant Cloht vägrade överta befattningen och överstelöjtnant v. der Pahlen hindrades av stadigvarande opasslighet, trädde Budbergs kandidatur i förgrunden. Så mycket mer som den senare vid sammankomsten året förut till allmän belåtenhet skött ledarskapet och var tämligen omtyckt hos ridderskapet ¹⁰).

Budbergs utnämning är irriterande på grund av det faktum, att lantrådet hörde till den grupp av den livländska adeln, som tillsammans med Patkul bedrev en svenskfientlig agitation i landet och inledde förrådiska förbindelser med utländska makter samt aktivt deltog i denna verksamhet. Det är bekant, att i augusti 1699 en "kapitulation" ¹¹) avslöts mellan Patkul och konung August den starke, i och med vilken det livländska hertigdömet's adel för eviga tider förpliktade sig att vara konungen och riket Polen (i hemliga artiklar dock främst konungen) underdånig. Den åtog sig några förpliktelser och erhöll därför en rad privilegier. För att sluta detta fördrag i den livländska adelns namn hade Patkul innehått en av adelns representanter den 28 februari 1699 utfärdad instruktion, som utgör en detaljerad fullmakt och föreskrift till slutande och formulerande av kapitulationen. Samtidigt skrevs av samma hemliga församling ett brev till Patkul, ur vilket vi få den intressanta underrättelsen, att ridderskapet skulle skickat en egen deputerad till general Flemming, om det icke blivit så strängt bevakat både i "eget land" och utanför detsamma. Till församlingen hade de adliga sammanträtt oaktat den stora fara, de därigenom utsatte sig för. Vilka som avsetts med de "tolv trogna patrioter", vilkas verk allt detta vore, är icke svårt att gissa; bestämt hörde även baron Budberg till dem ¹²).

Generalguvernör Dahlberg visste naturligtvis ganska bra om Budbergs offentliga politiska verksamhet under åren 1690—1697, då han såsom en av ledarna deltog i den livländska adelns kamp mot Karl XI. Om också Budbergs senare hemliga verksamhet

10) ERüA 4975, "Protocollum Conventus Provincialis etc. A. 1700".

11) C. Hallenderff: Bidrag till det stora nordiska krigets förhistoria (Upsala 1897), s. 98—118; N. Treumuth, op. cit., s. 136—142. — Jmfr. även W. Wulffius: Studien zur Geschichte Patkuls und des Nordischen Krieges. Mitteilungen aus der livl. Geschichte XXIII (1924—1926), s. 248—255.

12) Till denna övertygelse nå vi på följande väg: I brevet till Patkul stod, att direkta förhandlingar med Flemming vore mycket önskvärda, och ännu samma dag skrev lantrådet Budberg ett brev till Flemming, vari han uttalade förhoppningen, att den sistnämnde icke skulle undandraga sin hjälp "zu dem Werke unserer Erlösung"; i ridderskapets brev anmärker man, att om Flemming mycket gott talas i landet, detta "goda" yttrar sig särdeles tydligt i Budbergs skrivelse, och när det icke blev av att sända ett lantråd som deputerad, så vände sig landtrådet Budberg själv skriftligen till generalen Flemming. — Jfr. N. Treumuth, op. cit., s. 139—141.

måhända var generalguvernören obekant, så voro dock tvivlen på lojaliteten hos den livländska adelns ledare grundade, särskilt när man tog i betraktande Patkuls uttalanden till pastor Tempelmann efter sachsarnas infall¹³). Om Dahlberg med bortseende härifrån ändå fann det möjligt att utnämna lantrådet Budberg till konventets ledare, så skedde detta, emedan det var nödvändigt, att detta ämbete bekläddes av en adelns förtroendeman, då ju konventet skulle uttrycka sin lojalitet och önskan om landets försvar och slutligen också ta avstånd från Patkul. Dessa beslut, antagna under Budbergs ledning, skulle på ett demonstrativt sätt visa, att även oppositionen hade vänt sig emot Patkul och hans planer.

Efter kort tvekan beslöt Budberg att antaga ledarskapet. I sin utnämningsskrivelse framhäver Dahlberg, att lantrådet Budberg blivit vald på grund av sin "goda conduite" under senaste konventet, och ger honom i uppdrag att följande dag infinna sig på slottet med ett utskott av adelsmän och arrendatorer från varje distrikt för att mottaga propositionspunkterna¹⁴). Då emellertid påföljande dag, d. v. s. den 20 juni, var postdag och generalguvernören var mycket upptagen i sitt kansli, uppsköts konventet en dag. Konventets högtidliga öppnande ägde rum den 21 juni kl. 10 på morgonen. Representanterna infunno sig på slottet, men innan de anlände, begav sig generalguvernören till den nya rådkammaren och ställde sig vid sin vanliga plats överst vid bordet, varpå ridderskapets och adelns, prästerskapets och städernas deputerade kommo in. De förstnämnda ställde sig på höger hand, prästerskapet till vänster och de mindre städernas ombudsmän nere vid bordet. Generalguvernören vände sig i kanslitjänstemännens närvaro med ett längre tal till församlingen. Med antagandet av propositionen svarade honom från adelns och landskapets sida konventets direktör, baron Budberg, från pastorerna Johan Nicolaus Hardung och från städernas sida Rigemann¹⁵).

I propositionen krävdes efter ett längre de allmänna förhållandena och förpliktelserna behandlande företal en viss hjälp av adelsgodsen, såväl i pengar som i spannmål, artilleri- och arbetshästar. Av tertial- och gratialgodsens ägare hoppades man, att de skulle vara villiga att bidra med en viss del av den tertial- och gratialsumma, som de av kunglig nåd under de många åren åtnjutit och även vidare kunna åtnjuta. På kronogodsens arrendatorer ställdes ännu större fordringar. Man förpliktade dem att inom kort tid fullgöra sina ännu icke betalda arrenden,

13) Ant. Buchholtz: Beiträge zur Lebensgeschichte Johann Reinhold Patkuls (Riga, 1893), s. 234—244; E. H. J. Lundström, Ett bref af en livländsk pastor rörande Johan Reinhold Patkul. Karolinska förbundets årsbok 1915, s. 50—65.

14) ERüA 4980, Dahlberg till Budberg, 19. 6. 1700.

15) ERüA 4975, "Protocollum Conventus Provincialis... A. 1700".

statier, rusthåll och andra resterande pålagor, som de varit skyldiga sedan missväxttiden, och även de båda senaste årens avkastning. Därjämte skulle de också betala det löpande årets hela arrende. Den, som efter de nämnda förpliktelsernas uppfyllande ytterligare ville tillskjuta pengar, skulle erhålla försäkran, att så länge ostört kunna besitta godset och på arrendet dra av räntorna, tills skulden vore honom återbetalad. Om någon, som inte ägde något arrendegods, ville låna kronan pengar, så skulle han som pant få ett gods, vars arrendator inte fullgjort sina förpliktelser, och kunde på det årliga arrendet dra av sina räntor. Av prästerskapet hoppades man erhålla penningar, säd och hästar, likaså även av städerna ¹⁶).

Utom kontributionskravet berördes i propositionen även frågan om inrättning och organisation av en milis. Redan före sachsarnas invasion hade Dahlberg givit de förutvarande officerarna i varje distrikt (Kreis) uppdraget, att var och en inom sitt område sammandraga ett visst antal vapenfört manskap och därav formera en kår, vilken, om nöden så skulle kräva, kunde möta fienden. Denna uppgift hade dock blivit ouppfylld på grund av den fientliga invasionen. Nu när den reguljära hären stod i landet, behövde man icke en ständig milis, men eftersom hären kunde draga bort under kriget, måste man dock tänka på ett lantförsvär med egna krafter. Dahlberg önskade, att adeln skulle yttra sig i denna fråga, så att i varje krets, distrikt och socken vissa krigserfarna personer föresloges, vilka skulle anställas såsom regementsofficerare och högre befäl och förses med fullmakter ¹⁷).

Efter propositionen upplästes genast också general Vellingks "dienstliches Memorial", vari fordringarna av den 28 maj voro fördubblade (för fyra månader), därjämte krävdes ytterligare hästar och knektar; magasin skulle inrättas, hö för armén skulle anskaffas, proviant anskaffas för härens eventuella marscher genom landet och dylikt ¹⁸).

Över Vellingks memorandum var adeln i högsta grad bestört, ty på så höga fordringar var man icke förberedd. Förhandlingarna över denna fråga bordlades till senare tidpunkt.

Nästa dag började man granska propositionen punkt för punkt. Man beslöt att erbjuda en läst råg, en läst havre och en läst korn för varje rusthäst, och lika mycket skulle även adelsgodsen samt tertial- och gratialgodsen utgöra av de icke i arrendet anslagna delarna av deras inkomst. Att organisera lantförsvaret efter propositionens riktlinjer ansåg man knappt för möjligt, ty från tjänsten fria tyskar funnes icke, och bönderna vore ej dugliga därtill ¹⁹).

16) C. Schirren: Recesse, s. 261—264.

17) Ibid., s. 265.

18) Ibid., s. 266—271.

19) Ibid., s. 272.

Vellingks fordringar debatterades den 27 juni. Enstämigt beslöts, att det i betraktande av landets fattigdom vore högst omöjligt bevilja en så tung och i denna provins hittills oerhörd pålaga. Man beslöt alltså att helt avslå Vellingks önskan²⁰⁾.

Om konventets beslut har general Vellingk nog genast fått besked. Redan den 27 juni vände han sig till generalguvernören och inberättade missnöjd, att han hört, att ridderskapet liksom kronogodsens arrendatorer vägrade erlægga den utskyld, han begärt i sitt inlämnade memorial. Vellingk föreslog nu att skrida vidare på annan väg och avgöra ärendet utan ridderskapet. Han önskade, att Dahlberg skulle upprepa plakatet av den 28 maj även för nästkommande två månader och ej släppa adeln och landskapet ur staden, förrän bestämt svar erhållits om varifrån generalen kunde få det begärda fyramånadersunderhållet. Vellingk menade, att ridderskapet saknade god vilja till landets försvar och bruste i foglighet. Om ridderskapet ej ginge med på kraven, så skulle generalguvernören blott meddela honom, huru många hakar varje godsägare hade under sig, så att han helt enkelt kunde rekvirera, vad man ej ville ge honom godvilligt, alltså resterande underhåll för de första två månaderna, varav ännu ej ett halvt öre inkommit, liksom också det för de två sista månaderna ännu erforderliga. Vid brist på pengar ville Vellingk ta vad som hos några kunde finnas av säd och andra förråder, och avyttra det mot reda pennigar, då kontanter vore mest av nöden. Det visade sig nämligen, att hären tack vare Dahlbergs bemödanden för längre tid var försedd med brödsäd, och Vellingk krävde tills vidare blott penningbidrag. Vidare önskade Vellingk, att handkvarnar anskaffades för armén, så att en kvarn komme på var vagn. Man skulle då, när hären kommit litet längre, kunna låta trosspojkar och knektar mala något för arméns behov, då man inte kunde ha bröd i förråd²¹⁾.

Även efter mottagande av detta förebrående och hotande brev förhöll sig ridderskapet avvisande. Några konventsmedlemmar började emellertid lämna staden, ty de fruktade verkligen portarnas spärrande. Under audiensen den 28 juni sade generalguvernören, att han själv ej skulle begära en heller, men att herr Vellingk dock vore i behov av understöd och att man i varje fall ej kunde komma ifrån pålagan. Då adelns representanter knorrade över Vellingks hot och yttrade, att några medlemmar redan lämnat staden, blev Dahlberg helt uppbragt över sådant godtycke och ville i nödfall med våld föra de olydiga tillbaka²²⁾.

Under samma audiens överräckte ridderskapets ombud generalguvernören sitt svar på punkterna i propositionen. Kon-

20) Ibid., s. 272 f.

21) ERiA 5003, Vellingk till Dahlberg, 27. 6. 1700.

22) C. Schirren: Recessé, s. 274.

ventet utlovade däri, att alla adels- och förläningsgods liksom även tertial- och gratialgodsen under instundande höst, ty just nu funnes inga förråd av brödsäd kvar på landsbygden, skulle lämna 2 läster råg, 1 läst korn och 1 läst havre för var rusthäst och att denna pålaga för framtiden ej skulle avräknas på statien. För anskaffning av artillerihästar lovade ridderskapet ge 1 riksdaler för var hake. Kronogodsarrendatorerna lovade bara 1 riksdaler för artillerihästarna och hoppades på befrielse från övriga bidrag och kontributioner. Man anförde diverse skäl härför, bl. a. hänvisades till det faktum, att hos bönderna utestående skulder, som ej avskrevos från arrendet men som ändå icke fingo indrivnas, redan förorsakat många arrendatorers obestånd. Att genast betala det skyldiga arrendet och statien vore omöjligt, men för den sakens skull borde man dock icke, som propositionen förutsatte, borttaga godsen och överlämna dem till sådana personer, vilka vore beredda att frivilligt försträcka kronan penningar. Detta stode i strid mot kammarkollegiets reskript, enligt vilka det vore tillåtet att i avvaktan på bättre tider uppskjuta erläggandet av 1695—1697 års restantier och där det utlovades att visa mildhet med de skulder, som uppstått genom hjälpen till bönderna och dödligheten bland dessa. Även i milisfrågan var adelns svar just ej hugnesamt; man ville göra allt, vad i ens makt stode, men på grund av upprorsandan bland bönderna, vore det svårt att här uppnå något²³⁾.

Med detta ridderskapets och adelns svar var Dahlberg förmodligen tillfreds. Han överlämnade det åt general Vellingk och skickade dessutom ståthållaren M. v. Strokirch och sekreteraren M. v. Segebade till Vellingks läger för att avge närmare information om landets allmänna tillstånd och förmåga. Han bad generalen avgöra, om det under sådana förhållanden, där man verkligen stode inför en omöjlighet, kunde vara tillrådligt att kräva ännu mer för att till slut intet vinna²⁴⁾.

Över Dahlbergs ställningstagande till försvar för ridderskapet var Vellingk högeligen förbittrad. Han fann, att ridderskapets utfästelse väl även i given utsträckning vore mycket lovvärd, men dess fullgörande vore tyvärr uppskjutet till tiden efter skörden, och slutligen skulle den utlovade pålagan ej räcka till. Varken generalguvernören, ståthållaren eller sekreteraren och ännu mindre adeln och landskapet hade på något sätt gett honom upplysning, varifrån armén under tiden skulle erhålla sitt av kungen förordnade underhåll. Naturligtvis kunde han, Vellingk, icke göra annat än meddela generalguvernören, åt vilken styrelsen anförtrotts, sina önskemål och anmoda honom att i denna sak uppfylla konungens vilja. Vidare yttrade Vellingk

23) Ibid., s. 276—283.

24) LRKkA IV: 38a, Koncept från år 1700, Dahlberg till Vellingk 30. 6. 1700.

den önskan, att Dahlberg skulle föreställa adeln, att valet låge mellan att låta armén "crepera" och göra den stridsoduglig, varigenom alltså landet med allt gods och egodelar bleve fienderna till ett byte att föröda, eller att kontribuera så mycket som möjligt²⁵).

Det är känt, att Vellingk, bortsett från uppmarschen, intet förmådde uträtta till landets försvar, och det förefaller, som om han ville förebära den otillräckliga kontributionen såsom ursäkt. Forskningar rörande den Vellingkska arméns ekonomiska ställning kunde ge svar på frågan, i vad mån härens inaktivitet berodde på onöjaktig påлага. Det synes emellertid, som hade även under de givna förhållandena mer energi kunnat utvecklas. I vart fall hade Dahlberg sörjt för arméns förplägning, och om Vellingk inte så hårdnackat stått fast vid sina penninganspråk utan t. ex. tagit fasta på den sig erbjudande möjligheten till hästinköp, hade det kanske även varit möjligt att förfölja sachsarna över Düna. Bristen på handlingskraft och oförmågan att rätt bedöma läget framgår också därunder, att Vellingk först då begynte ta böndernas hjälp i anspråk till de enklare befästningsarbetena, till gränsbevakningen, till eventuella plundringsexpeditioner, o. s. v., när han såg, hur fienden gjorde och sedan den kurländske hertigen Ferdinand med sina bönder tillfogat svenskarna nog skada²⁶). Dessförinnan voro general Vellingk och ridderskapet blott intresserade av böndernas uppresning och bestraffning²⁷), under det däremot Erik Dahlberg med omtanke redan i början på februari, alltså före sachsarnas infall, ju försökt träffa några åtgärder för bildandet av ett lantvärn.

Konflikten mellan Vellingk och ridderskapet hade i vart fall blivit helt akut. Vellingks senaste önskan — att erhålla understöd genom bönderna, beviljades, men inrättandet av ett lantvärn önskade man icke. På grund av böndernas adelsfientliga upproriska hållning vore det farligt att beväpna dem²⁸). Också gentemot andra krav förhöll sig adeln avvisande, och till försvar för dess ståndpunkt författades ett "Verschlag, wass seit December Monath 1699. von einem Frey Adel. Hacken, für Kgl. Onera sind gegeben, auch bis Junij Monath 1700. annoch zu geben, abermahl bewilliget worden, und wie viell solches nach einem gewissen Preiss an Geldt importiert." Av denna skrift kan man se, att summan av de pålagor och skatter, som vilade på var hake, utgjorde något mer än 44 riksdaler sm. Därtill kommo ytterligare prästetiondet och den redan till armén utlämnade provianten och fodret till hästarna. Efter kronotaxan beräknades en hake till 60 riksdaler, och drog man av pålagan och andra skatter härifrån, så återstod för ägaren

25) ERüA 5023, Vellingk till Dahlberg, 3. 6. 1700.

26) ERüA 5024, Vellingk till Dahlberg, 5. 7. 1700.

27) C. Schirren: Recesse, s. 271.

28) ERüA 5027, Budberg till Dahlberg, efter 5. 7. 1700.

blott obetydligt mer än 15 riksdaler sm. Pålagan av december 1699 och juni 1700 uppgick i sin helhet efter kronotaxan till 28518 $\frac{3}{4}$ riksdaler ²⁹).

Dahlberg sökte ännu en gång åstadkomma en försoning och lät en deputation från konventet infinna sig hos Vellingk. Direktören och tre medlemmar infunno sig i lägret, men de återvände med oförrättat ärende, ty Vellingk ville blott underhandla med innehavare av oinskränkta fullmakter. Adeln förklarade nu, att den för framtiden blott ämnade underhandla med generalguvernören, ej med armébefälhavaren, och Dahlberg antog denna förklaring. Medlingsförsöken hade i alla händelser misslyckats, och ende bedömare av adelns anbud blev nu Dahlberg, som ej heller gjorde fler svårigheter. Ridderskapet utlovade dock slutligen extra bevillning till trupperna, nämligen på var revisionshake $\frac{1}{2}$ lof gryn eller ärter och 5 pund smör, för var rusthäst 1 oxen eller på var revisionshake $\frac{1}{2}$ lispund salt fläsk ³⁰).

På detta sätt avslutades på konventet frågan om krigskontributionen. Mot slutet av konventet hade Dahlberg mycket att göra för att erhålla den Patkulientliga deklARATIONEN av ridderskapet, och kanske avstod han fördenskull från en strängare hållning i kontributionsfrågan.

En helt annan karaktär visa förhandlingarna med prästerskapet och städerna.

Om pastorernas svenskvänliga mentalitet har mycket talats. Vi veta av Christian Kelchs, Ernst Glücks, Adrian Vergini, Tiles och andras verksamhet, att de kraftigt bistodo vid landets försvar, sökte lugna bönderna och hjälpa till vid nyhetsförmedlingen. Om hithörande material en gång blir utforskat, så kunna ännu flera obekanta namn och intressanta nyheter komma i dagen.

Vid förhärskandet av sådana känslor är det naturligt, att generalguvernören hos prästerskapet hoppades finna en vänlig beredvillighet. Antalet delegater var också relativt litet, ty till konventet hade blott kallats företrädare för prosterierna. Prosten Ernst Glück var t. ex. en varm vän av konventets inkallande. För hans erbjudande att vid dettas öppnande hålla en predikan tackade Dahlberg men uppsköt dock avgörandet till den tidpunkt, då Glück själv inträffat i Riga, ty han tvivlade på om en sådan högtidlighet vore passande vid detta konvent, som ju icke vore en reguljär lantdag ³¹).

Som prosteriernas ombud deltog i konventet Johan Nicolaus Hardung, Bernhard Oldekop, Adrian Verginius — som ställ-

29) ERüA 5026, bilaga till föregående brev.

30) C. Schirren: Recesse, s. 289—291.

31) LRKka IV:38a, koncept från år 1700, Dahlberg till Glück,

företrädare för pastorn från Sangaste (Sagnitz), prosten Chilian Rauschert, som på grund av sjukdom ej infann sig³²⁾ — Heinrich Meyer, Ernst Glück, Svante Gustav Dietz, Johann Wolfgang Pastelberger, Johann Neudahl, Johannes Victorinus Boretius och Paul Hein³³⁾. Denna uppräknig av deltagarna torde ej vara oväsentlig, såsom vi strax skola se här nedan.

En av de präster, som mycket intresserade sig för konventet och av detta hoppades på förverkligandet av sina planer, var pastorn från Helme (Helmet), Erasmus Pegau. Redan i maj hade han vänt sig till kungen med sitt projekt, vilket gick ut på bildandet av en skvadron av de från pastorernas sida underhållna dragonerna. Av detta förslag var också Dahlberg intresserad, och Pegau sände honom en kopia därav. Han hoppades, att Dahlberg skulle förelägga konventet planen och att denna sedan skulle enhälligt antagas³⁴⁾.

Bildandet av skvadronen kom emellertid ej till stånd, ty frågan var förmodligen ej tillräckligt förberedd. Emellertid hade själva förslaget anhängare nog bland prästerskapet, och en del prästmän hade redan av sig själva ställt dragoner till förfogande. Av Pegaus projekt finna vi, att pastorerna i Rõngu (Ringen), Kambja (Camby), Otepää (Odenpäh), Põltsamaa (Oberpahlen), Sangaste, Valga och Helme beslutat skänka en välmunderad tysk knekt till häst. Pegau rekommenderade att göra detta obligatoriskt för alla pastorer. I Estland skulle vid denna tid 48 goda, i Livland 148 dels goda, dels små, på Ösel 15 stora pastorat befinna sig. Varje pastor skulle ge en god dragon till häst; t. o. m. på beklädnaden hade man tänkt; den skulle bestå av ett blått livré med svart foder och kappa, läderstövlar och byxor, blott vapnen utbad man sig av konungen. Pegau föreslog jämväl officerare för dragonerna och deras indelning i kompanier. Av dragonerna skulle först formeras ett livkompani under ledning av Wolmar Anton von Schlippenbach, övriga kompanier skulle ställas under Jürgen Patkul von Owerlackens befäl såsom major, ty denne hade under det föregående kriget mot ryssar och polacker visat goda prov på sin duglighet och sin särskilda trohet mot konungen. Som officerare kunde ifrågakomma Axel Heinrich Örneclau, Jacob Heinrich von Anrep, Heinrich Johann von Schlippenbach, Otto Gerhard Klebeck, Franz Reinecken o. a. Pegau menade, att man av Ingermanlands pastorer kunde begära detsamma; dragonernas antal skulle då betydligt ökas. Men särskilt viktigt vore det att begära samma prestation av städernas pastorer, ty de vore fria från andra prestanda och droge överhuvud stor vinning av

---

33) ERüA 4997, underskrifter på prästerskapets svarsskrivelse till Dahlberg, 23. 6. 1700.

34) ERüA 4987, Pegau till Dahlberg, prod. Riga, 21. 6. 1700.

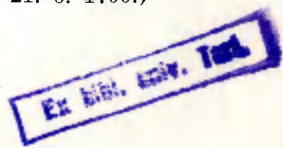
kriget, eftersom nu många adelsmän flytt till städerna och alla accidensier nu tillföle stadspräster³⁵⁾.

Ehuru Pegau ansåg som säkert, att hans plan skulle antas av konventet, höll han det dock av försiktighetsskäl för nödvändigt, att endast hans anhängare kallades till konventet. Det lyckades honom ej att genomdriva detta. Hans förslag i denna riktning nådde Riga först den 21 juni, alltså vid en tidpunkt då konventet redan tagit sin början. Slutligen är det ej heller fullt säkert, om Pegau själv deltog i konventet. Han har väl anhållit om uppskjutande av pastorernas sammankomst till den 18 juni, men hans brev blev försenat och anlände först, sedan denna dag redan var förbi. I Pegaus tyvärr odaterade brev anbefaller han generalguvernören att med nästa post kalla följande präster till konventet: prosten i Valmiera, Hardung, jämte pastorerna i Wohlfahrt och Burtneck, prosten i Sangaste, Rauschert, jämte pastorerna i Rõngu, Otepää och Kambja, prosten i Viljandi, Pastelberg, jämte pastorerna i Helme och Suure-Jaani (St. Johannis), prosten i Laiuse (Lais), med pastorerna från Põltsamaa och Pilstvere (Pillistfer), prosten Glück i Marienburg och prosten i Raunas (Ronneburg), Tiltzen, med pastorn i Valga³⁶⁾. En dylik godtyckligt utvald församling kunde man givetvis ej inberopa, och Pegaus plan förverkligades ej, ehuru flera av de av honom nämnda personerna deltog i konventet och voro närmare inne i hans planer. Man kan också tänka sig, att projektet utan en för stor patriotisk hänförelse underkastades en sträng kritik, redan därför att en närmare kalkyl fattades för utgifterna. Ett likformigt betungande av alla präster utan aktgivande på socknarnas storlek föreföll också som en orättvisa.

Prästerskapets svar på propositionen var tillmötesgående, dock kanske inte i den utsträckning man väntat. Man ser därav, huru stora detta ständs bekymmer och svårigheter voro. I svaret framhävdes, att i hela kristenheten, vad det andliga ståndet beträffar, icke funnes några människor, underkastade mera plågsamt och tyngre arbete, resor, större mödor och bekymmer än den livländske själasörjare, som samvetsgrant ville förvalta sitt ämbete. Vidare beskrevs, huru redan nu prästerna voro tyngda av skatter och prestanda. De hade av sina inkomster hittills alltid villigt erlagt samtliga kungliga onera, såsom vallarbetena vid fästningarna, dit de ändå inte finge fly i krigstid, statier, kost för rustkarlar liksom också armé-, skott- och bjälkpengar. Ehuru tidigare ett stort antal pastorat varit befriade från dessa prestanda, så hade de förlorat detta privilegium på generalguvernör Hastfers tid. Man hade väl lovat lämna ersätt-

35) ERüA 4988, kopia av Pegaus hemställan till konungen, Tallinn d. 2. 5. 1700.

36) ERüA 4989, Pegau till Dahlberg, odat. (prod. Riga, 21. 6. 1700.)

ning på annat håll, men det hade ännu inte skett. Oaktat svårigheterna lovade pastorerna att bedja till Gud för snar fred och visa sin fasta trohet, vilket också hittills redan skett och vilket hela landet enhälligt kunde intyga, eftersom pastorerna vid de oroliga böndernas uppror denna gång gjort konungen mer nytta än några regementen. Denna fara vore nu överstånden, och de utståndna lidandena, även smälek och skada, hade man med Guds hjälp burit. Med detta sinnelag lovade pastorerna att handla även för framtiden. Då de emellertid inte ägde något silver och guld, i olikhet måhända mot stadsprästerna, som icke deltog i konventet, och då de icke hade några hästar att undvara utan för sin tjänst erhöilo säd, så lovade de att ge staten åttondedelen av sina samtliga inkomster. Så snart de från gårdarna och bönderna insamlat sina andelar, skulle en åttondedel därav inlevereras till närmaste magasin. Om tiderna blevo svårare och prästernas inkomster mindre, så ville de i alla fall ge kronan åttondedelen därav³⁷⁾.

Dahlbergs resolution på detta svar avgavs redan samma dag, alltså den 23 juni. Däri framhävdes, att man vore tillfreds även med den utlovade åttondedelen av inkomsten, fast man väntat mera, ty några präster hade rent av frivilligt utrustat dragoner (alltså har Dahlberg ändå hoppats på ett beslut liknande Pegaus projekt)³⁸⁾.

Alltså blev man raskt färdigt med prästerskapet på konventet, ty varken av dem eller av städerna (utom staden Riga) begärde man någon Patkulfientlig förklaring. I detta avseende hyste man ej det ringaste tvivel om dem, och de kunde lämna konventet strax efter resolutionens mottagande. Förhandlingarna förlöpte här lugnt och ostörda av Vellingks kontributionskrav eller den beryktade Patkulfrågan.

Stadsombudens andel i konventet var egentligen den enklaste. Om ridderskapet hade att göra med skilda ståndpunkter beträffande de utomordentliga och konkreta kontributionskraven, landets försvarsproblem och Patkulfrågan och på hela linjen kämpade för sina egna förslags försvar; om prästerskapet jämte underhandlingarna om pålagans storlek även hade att övertänka ett ur dess egen mitt stammande förslag till bildande av en skvadron, så hade städernas ombud till enda uppgift att uttrycksfullt beskriva sin nöd och sitt svåra finansiella läge i avsikt att hålla pålagan så låg om möjligt.

I det av generalguvernörsregeringen författade preliminära „Verschlag von der Contribution von denen grossen und kleinen Städten” voro följande normer förutsedda: av brödsäd från Tartu och Pärnu 100, från Cēsis 200 tunnor, av pengar från

37) ERüA 4997, prästerskapets svar på propositionen den 23. 6. 1700.

38) LRKkA IV:38a, koncept fr. år 1700, Dahlbergs resolution 23. 6. 1700.

Tartu och Pärnu 200 riksdaler vardera, från Viljandi, Valmiera och Limbaži 100 var, från Valga 50. Av hästar skulle Riga ge 200, Tartu och Pärnu 50 var, Cēsis 20, Viljandi 15, Valmiera och Valga 12 var och Limbaži 10³⁹⁾.

Tartus företrädare på konventet voro borgmästare Remmin och rådman Hasenfelder, som också representerade Större och Mindre gillet, vilka inberättat, att de på grund av de stora utgifterna ej kunnat sända egna ombud⁴⁰⁾.

Remmins och Hasenfelders svar på propositionen överräcktes redan den 22 juni till generalguvernören. I denna skrivelse betonades, att om också Tartu icke omedelbart lede av kriget, så vore dock även där förhållandena mycket svåra. På grund av lantbornas flykt komme blott få bönder till staden och provianten, särskilt också veden, vore mycket dyra och kunde nästan liksom pengar inte fås någonstades. Rådet och borgerskapet vore mycket medtagna av den svåra inkvarteringen, eftersom hela garnisonen med kvinnor och barn dragit in i staden; för det tredje hindrades borgarna i sitt dagliga arbete genom den ålagda vaktjänstgöringen; för det fjärde lede staden ännu mycket av värvningen, varvid allahanda olagligheter förövats, borgardrängar och förstadsbor fasttagits och gjorts till soldater o. s. v. Bönderna hade av värvningen blivit så avskräckta, att de alls ej mer kommit till staden, utan på sin höjd skickade dit sina hustrur eller pigor, „wodurch der Bürger in seiner Nahrung sehr zurückgesetzt wird“. Man vore också just sysselsatt med att uppbringa den sista utomordentliga pålagan, som belöpte sig till 500 riksdaler, och terminen för den ordinarie pålagan (300 riksdaler) nalkades redan. Efter uppräknig av alla dessa sorger lovade man dock att lämna 200 riksdaler och 100 tunnor spannmål efter tartumått⁴¹⁾.

Dahlbergs resolution förhöjde penningbidraget till 300 riksdaler och krävde pengar i stället för spannmål. Extraordinarie och ordinarie pålagor sammanräknades, så att de utgjorde en summa av 1200 riksdaler, varav 500 riksdaler, begärdes omedelbart, då det vore nödvändigt att köpa hästar åt armén⁴²⁾.

Vi se sålunda, huru Dahlberg ansåg det vara lämpligare att ej av ridderskapet utan av städerna kräva penningar i stället för spannmål.

39) ERüA 4974 "Verschlag von der Contribution von denen grossen und kleinen Städten." — Då staden Riga befann sig i särskilda förhållanden och redan utstått en belägring av sachsarna, så kunna vi skjuta frågan om Rigas kontribution åt sidan, då man icke kan utnyttja den till jämförelse med andra städer.

40) ERüA 5013, Stora och Lilla gillet i Tartu till Dahlberg 11. 6. 1700.

41) ERüA 4995, Tartus ombudsmäns svar på propositionen 22. 6. 1700.

42) LRKkA IV:38a, koncept fr. år 1700, Dahlbergs resolution 23. 6. 1700.

Pärnus företrädare på konventet voro Steiner och Heno⁴³). De blevo sist av alla färdiga med sitt svar och klagade över att nästan ingenting ännu funnes att taga av stadens egendomar, då dessa redan nu ej väl kunde uppfylla sina förpliktelser mot rådhuset, mot kyrkorna och skolorna. Även klagade man över att tiderna för staden själv voro svåra på grund av de höga skatterna och att stor fattigdom överallt rådde. Ej heller kunde man vinna något mera på handeln. Handelsverksamheten i Pärnu bestode huvudsakligen av spannmåls- och trävaruhandel. Den förra hade någon tid varit spärrad genom beslaget; den senare måste förfalla av sig själv, emedan böndernas bedrägeri vore ogement stor och licenterna trots detta årligen stege, så att de under 30 till 40 år stigit från 25 à 40 riksdaler till 150 riksdaler på en skeppslast. Man lovade väl att betala en påлага, men dennas storlek fastställdes icke i förhoppning, att generalguvernören själv inte skulle begära för mycket⁴⁴).

Dahlberg var inte tillfreds med ett sådant undvikande svar och fordrade ett nytt konkret förslag, vilket då också några dagar senare avgavs den 28 juni. Än en gång uppräknades alla stadens svårigheter och därpå utlovades ändå ett bidrag av 800 riksdaler 'en för alla och alla för en'⁴⁵).

Pärnus förhållanden voro efter Dahlbergs mening ändå inte så beklagansvärda, som de framställdes i ombudens skrivelse, och emedan staden Pärnu hade en större handel och sjöfart än Tartu, utkrävdes av den tillsammans med den extraordinarie pålagan en summa av 1200 riksdaler. Därtill skulle den också leverera 20 artillerihästar⁴⁶).

Nu återstår oss blott att betrakta de mindre städernas klagomål och de dem ålagda kontributionerna.

Viljandis förespråkare skrevo, att i deras lilla stad funnes ej mer än tre välmående borgare, däremot bodde där femton änkor, vilka liksom alla andra stadens inneväpnare levde i stor torftighet. Av borgarna (tillsammans med änkorna 56 till antalet) hade på grund av det stora armodet redan 8 inträtt i konungens tjänst i Tiesenhausens regemente, och de skulle få ytterligare efterföljare. De flesta borgarna hade ej en fotsbredd jord till trädgård, så mycket mindre till åker, ty all jord vore indragen. Då de inte hade några fält, kunde de ej heller erbjuda brödsäd eller hästar men bjudo 100 riksdaler⁴⁷).

43) ERüA 5014, brev från borgmästare och råd i Pärnu till generalguvernören, Pärnu den 11. 6. 1700.

44) ERüA 5002, Pärnus representanters svar på propositionen, 25. 6. 1700.

45) ERüA 5004, Kompletterande svar från Pärnus representanter på propositionen, 28. 6. 1700.

46) LRKkA IV:38a, koncept fr. år 1700, Dahlbergs resolution, 28. 6. 1700.

47) ERüA 5001, Viljandis representanters svar på propositionen, 24. 6. 1700.

Staden Cēsis kunde också berätta om sin stora nöd. Fienden hade genomströvat hela trakten och hårt utsugit den, och nu hade också det nyligen fallna haglet slagit ned säden på många fält. Staden kunde ej betala mer än 400 lof råg⁴⁸).

Ombuden från Valmiera berättade, att deras stad hade bränt upp, så att där mestadels blott levde änkor, föräldralösa och fattiga, som saknade besparingar. Då kretsfogden Krebs på uppmaning av generalguvernementsregeringen taxerat den lilla stadens förmögenhet till 50 riksdaler, så ville staden också lova att skaffa de 50 riksdalerna sm. och därjämte samla ytterligare 50 riksdaler sm. att inom en månad levereras till den kungliga råntekammaren i Riga⁴⁹).

Valga erbjöd 50 riksdaler och en halv läst råg. Hästar kunde den inte ge, ty blott få ibland borgarna ägde en till två hästar, som de brukade för sitt lantarbete, varav de nästan uteslutande skulle livnära sig. Och skulle fienden genomströva landet, så måste borgarna, då de „in einem offenen Städtchen wohnen, aufsitzen und demselben allen möglichen Abbruch thun bemüht sein“ och därtill behövde de sina hästar⁵⁰).

Även Limbaži hade att förtälja om olika bekymmer. För några år sedan hade största delen av staden brunnit upp, och de därpå följande missväxtåren hade ej möjliggjort dess återuppbyggande. Nu hade sachsarna två gånger dragit genom staden. Det oaktat lovade man att uppbringa 100 riksdaler silvermynt till arméns understöd⁵¹).

Dahlbergs resolution till alla dessa städer blev klar till den 26 juni. Däri bestämdes, att Limbaži skulle lämna 100 riksdaler och sex artillerihästar; Valmiera 100 riksdaler och åtta hästar, Valga 50 riksdaler och åtta hästar, Cēsis 400 lof råg in natura eller i pengar samt tio hästar och Viljandi 100 riksdaler och åtta hästar som krigskontribution under en månad⁵²).

Stadsombudens berättelse visa oss en rätt sorglig bild av deras förhållanden, ehuru man skall betänka, att på grund av den förestående beskattningen ingen ville framställa sitt läge i hoppfull dager. En rad av missförhållanden äro dock obestridda, och det är tydligt, att de mindre städernas blomstringstid icke är att söka på 1600- eller 1700-talet. Dahlbergs resolution visar oss i varje fall objektivare än ombudens berättelse städernas ekonomiska bärkraft. Däri bestämdes såsom städernas upp-

48) ERüA 4996, svar från Cēsis representanter på propositionen, 23. 6. 1700.

49) ERüA 4998, svar från Valmieras representanter på propositionen, 23. 6. 1700.

50) ERüA 4999, svar från Valgas representanter på propositionen, 23. 6. 1700.

51) ERüA 5000, svar från Limbažis representanter på propositionen, 23. 6. 1700.

52) LRKkA IV:38a, koncept fr. år 1700, Dahlbergs resolution av d. 26. 6. 1700.

gift anskaffningen av hästar och penningkontributionen, alltså det som Vellingk ville ålägga ridderskapet. Då dessa beslut bekantgjordes vid konventets början, så äro Vellingks förbräelser gentemot Dahlberg, att denne inte skulle haft nog omsorg om armén, obefogade. Dahlberg hade ju redan tidigare skaffat armén tillräckliga livsmedel och nu också visat på den källa, varifrån pengar och hästar kunde fås. Dessutom må anmärkas, att man skulle få hästar även från Estland och Ösel.

Konventet i Riga avhölls i en ovanlig tid och under ovanliga förhållanden. Den del därav, som ridderskapets förhandlingar utgjorde, fick ett högst dramatiskt förlopp, ty på konventet korsades intressena i fråga om de stora problemen, landets försvar och troheten mot riket, och manade till eftergivenhet mot generalguvernören. Ridderskapet självt hade väl uttryckt sig mera reserverat både beträffande Patkulfrågan och krigskontributionen. Vellingks maktfullkomliga uppträdande försvårade i någon mån Dahlbergs verksamhet, men å andra sidan möjliggjorde det för honom att få sina egna genomtänkta förslag antagna.

Klagomålen över pålagans storlek på Rigakonventet blevo snart nog ett minne blott. Ty det börjande kriget krävde redan samma år och särskilt längre fram sådana ansträngningar, att de alls ej kunde jämföras med den första tidens.

Konventet hade emellertid visat regeringen, att man icke kunde hoppas på självständig hjälp och energiska aktioner från ridderskapets sida, och att det vore ändamålsenligare att i detta hänseende helt lita på den lokala förvaltningen. Ej heller organiseringen av livsmedelsförsörjningen kunde överlätas på ridderskapet utan blev regeringens uppgift. Från städerna kunde nu som förr blott en huvudsakligen pekuniär hjälp väntas.

R E F E R A A T.

Kontributsiooni ja maakaitseküsimused Riia konvendil a. 1700.

Saksilaste ootamatu päätetung Riiale 1700. a. veebruaris põhjustas kuninga poolt Liivimaa kaitseks suurema armee määramise, mis Soomest kohale marssis kindral Otto Vellingk'i juhatusel. Nende vägede moonastamine ja varustamine pidi toimuma kohalikkude provintside kulul. Vastavate kontributsiooni- ning maakaitse-organiseerimisküsimuste harutamiseks kutsus Liivimaa kindralkuberner Erik Dahlberg 16. juuniks 1700 kokku seisuste konvendi, millest võtsid osa rüütel- ja maiskond, praostkondade esindajad ja linnade saadikud. Konvendi direktoriks nimetati pääle mitme isiku kaalumist maanõunik L. G. v. Budberg, kes küll salaja kuulus J. R. Patkuli pooldajate grupp, kuid kelle,

kui rüütelkonnas pooldatava isiku tõttu oli loota Dahlbergi kavatsuste kergemat läbiviimist.

Konvendil tekkis suurte kontributsiooninõuete tõttu terav kokkupõrge rüütelkonna ja kindral Vellingki vahel, mis omakorda põhjustas Vellingki tunduva jahenemise Dahlbergi vastu, kes rüütelkonda teataval määral Vellingki ees kaitses. Vellingkil puudus ülevaade maa tegelikust olukorrast ja selletõttu polnud ta nõuded õieti disponeeritud, teiselt poolt ei suutnud ta ka Dahlbergi poolt pakutavaid võimalusi hästi hinnata ja nii ei saanud ta pääle kohalemarssimise midagi mõjukamat teostada saksilaste lõplikuks tagasitõrjumiseks ega ka oma armeelöögi võime tõstmiseks.

Maakaitse organiseerimiseks maamiilitsa kujul soovitas Dahlberg rüütelkonnal algatust oma pääle võtta, kuid see ettepanek ei leidnud konvendil vastuvõttu, sest rüütelkond oli alles talupoegade äsjaste vastuhakkamiste mõju all ja kartis talurahvast suuremal määral relvastada.

Maa pastorkonna poolt, kes üldiselt oli üsna riigisõbralikult meelestatud, leidis Dahlberg palju kergemini vastutulekut ja abi. Juba talurahva rahutuste ajal olid pastorid nende sumbutamiseks tõhusalt kaasatöötand ja saksilaste rüüsteretkete tagasitõrjumiseks omalt poolt asunud maamiilitsa organiseerimiskatsetele. Helme pastor Erasmus Pegau oli teinud kuningale ettepaneku, hiljemini soovitades Dahlbergile seda küsimust ka konvendil harutada, kuigi tulemusteta, et kõigi pastorite poolt antavaist draguneist moodustataks ja varustataks omaette eskadron. Puuduliku väljatöötamise ja kuluarvestuste puudumise tõttu ei saanud see projekt konvendil ametlikule harutlusele tulla. Praostkondade esindajate vastuses propositsioonile lubati üldkontributsioonina kõigi pastorite sissetulekute kogusummast kaheksandiku loovutamine riigile.

Linnade esindajate poolt püüti läbirääkimistel saavutada võimalikult madal kontributsioonimäär, milleks iga linna poolt loendati ja kirjeldati neid erilisi olukordi, mille all nende hääolu, kaubandus jne. kannatab. Dahlbergi resolutsioon ei lasknud end siiski eksitada kohati liialdatud kurtmistest ja määras 1699. a. erakorralise kontributsiooniga kokkuliites uued maksumäärad, mis tulid tasuda päämiselt rahas ja kahurväe hobustes.

Konvent, mis eriti rüütelkonna osas Vellingki nõuete ja Patkuliküsimuse tõttu küllaltki põnevaks muutus, näitas valitsusvõimudele liigne kord, et „landesstaatlikult“ korralduselt kuigi palju abi ei olnud loota ja et nii maakaitse kui ka vägede varustamise küsimustes kandvam osa pidi jääma kohalikkude valitsusvõimu-esindajate algatuste ja keskvalitsuse korralduste hooleks.

Äratrükk „Akad. Rootsi-Eesti Seltsi aastaraamatust 1934.“
Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi väljaanne.

K. Mattieseni trükikoda o/ü., Tartu, 1934.